

УДК 316.7

**СОЦІОКУЛЬТУРНА VS
СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ****SOCIO-CULTURAL VS SOCIAL
AND CULTURAL ACTIVITIES****Гриньків А. П.,**

кандидат філософських наук, доцент кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціально-культурної діяльності, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна), e-mail: grinkiv@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1423-0101>

Hrynkiv A. P.,

PhD, associate professor of the department management and innovative technologies of social and cultural activities, the National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine), e-mail: grinkiv@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1423-0101>

Розглядається проблема демаркації понять соціокультурний та соціально-культурний, зокрема в контексті визначення сутності соціально-культурної діяльності та соціокультурного підходу.

Ключові слова: соціокультурний, соціально-культурний, соціокультурний підхід, культурно-дозвілєва діяльність, культурно-просвітницька діяльність.

The problem of demarcation of socio-cultural and socio-cultural concepts, in particular in the context of determining the essence of socio-cultural activity and socio-cultural approach, is considered.

Keywords: social and cultural, socio-cultural, socio-cultural approach, cultural and leisure activities, cultural and educational activities.

Постановка проблеми та її актуальність.

В сучасній науковій періодиці, мас-медіа, в науковому, навчально-методологічному, навіть повсякденному комунікативному просторі, ми зустрічаємо, а дехто активно використовує, поняття «соціокультурний» та «соціально-культурний». Проаналізувавши ряд наукових статей, підручників, не складно знайти неодноразове використання обидвох понять («соціокультурна діяльність», «соціально-культурна діяльність») в одному й тому ж контексті, наділяючи їх ідентичним змістом. Як правило, вони використовуються як синоніми або їх зовсім отожднюють, замішуючи одне одного в довільному порядку.

Частота використання поняття «соціокультурний» в наукових, фахових виданнях постійно збільшується. Звернення до соціокультурного підходу стало інтелектуальним трендом, який вийшов за межі гуманітаристики, зазначають дослідники (Попков Ю. В.). Разом з тим існує проблема не тільки різного тлумачення, але й самого ж визначення поняття, навіть в дослідженнях які майорять поняттями «соціокультурний аспект», «соціокультурний контекст», «соціокультурний підхід», «соціокультурна система» тощо. Такий стан невизначеності уможливорює породження дискусій, незгоджень, непорозумінь у згаданому комунікативному просторі. Актуальність даного питання підсилюється динамічним розвитком культури та її ролі в соціальних процесах. В

сфері освіти – розвитком та ростом популярності освітньої спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» в Україні.

Мета дослідження. На підставі аналізу наукових публікацій провести демаркацію понять «соціокультурна діяльність» та «соціально-культурна діяльність» або підтвердити їх ідентичність.

Завдання статті: Дослідити генезу та етимології поняття «соціально-культурна діяльність» та «соціокультурний», проаналізувати складові частини понять та контекстний понятійний континуум понять які є предметом розгляду.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи етимологію та практику використання термінів «соціокультурна діяльність» і «соціально-культурна діяльність», звернемось до історії введення в науковий обіг поняття соціально-культурної діяльності. В даному контексті не можемо оминати працю Туєва В. «Соціально-культурна діяльність як поняття» [10] в якій ґрунтовно аналізується практика трансформації навчальних програм, планів та формування нової наукової та освітньої лексики, що в свою чергу формує поняття соціально-культурної діяльності.

Історія цього питання торкається феномену клубної діяльності, зокрема того «клубу», який кілька десятиків років тому в тому числі й сьогодні сприймається як пережиток, ідеологізований заклад радянської системи. Авторитет таких осередків дозволяв, з часом, все більше й більше знижувався, відповідно попит і кількість населення залучених до традиційної діяльності клубів стрімко зменшувалась. Більше того, як зазначає В. Туєв, лідери нових молодіжних об'єднань намагалися уникати самого слова «клуб» в найменуванні своїх, за сутністю, клубних організацій. Вони називали їх «центр», «асоціація», «фонд», «товариство», «громада», «група», тільки не «клуб» – символ застою і «заорганізованості».

Відповідно, така ж ситуація була й з поняттям «культурно-просвітницької роботи», яку суспільна свідомість рішуче відкинула як «знаковий термін «того часу»» [10]. «Культурно-просвітні» установи, перш за все, активно включалися в роботу з навчання людей, які не отримали початкової освіти. Культурно-просвітницька робота – в радянському союзі це система заходів, що здійснювалась комуністичною партією, державними, профспілковими, комсомольськими та іншими громадськими організаціями, а також установами культури, відповідно до комуністичного виховання населення.

В той же час використовувалось й поняття «культурно-дозвілєва діяльність», яке було не стільки політизованим і несло в собі значно менше ідеологізованого змісту. Як наслідок, більшість кафедр «культурно-просвітницької роботи» закладів культури почали перейменовувати в кафедри культурно-дозвілєвої роботи. Очевидно, що категорія культурно-дозвілєвої діяльності охоплює перш за все феномен вільного часу та акцентує увагу на проблематиці

організації дозвілля. Культурно–просвітницька ж діяльність категорія значно ширша і акцентує на поширенні культурних цінностей, інформування, популяризації та культурного виховання.

Згодом, розробляючи теоретичні основи культурологічної освіти, виникає нова спеціальність – «соціально–культурна діяльність». Відповідно з'являються перші навчальні програми, наукові статті, навчальні посібники. В 1995 році виходить посібник за редакцією Т. Г. Кисельової та Ю. Д. Красильникова «Основи соціально–культурної діяльності». Причому ж, самі автори зазначають, що на відміну від інших культурологічних напрямів, тобто – культурно–освітньої роботи, культурно–дозвілєвої діяльності, соціально–культурна діяльність являє собою більш широку область наукового знання, що має безпосередній вихід на такі фундаментальні поняття, як культура, соціалізація, соціальне виховання, соціальне середовище, соціум тощо. Отже, соціально–культурна діяльність постає як одна з педагогічних та культурологічних наук, предметом якої є соціально–педагогічне, соціально–культурне середовище проживання людини, ймовірні форми та методи впливу на це середовище, на духовний розвиток різних соціальних, вікових, професійних і етнічних груп [2].

Завівши полеміку в русло навчально–методичних матеріалів, навчальних закладів, кафедр та спеціальностей, принагідно буде згадати про те, що в Україні це (відповідно до Постанови КМУ №266 від 29.04.2015) спеціальність 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» – акцент на «соціокультурній» (на протигагу «соціально–культурній» в країнах ближнього зарубіжжя). «На факультеті культурології та соціокультурної діяльності Білоруського державного університету культури і мистецтв розроблені, затверджені і впроваджені освітні стандарти вищої освіти (перша ступінь) по спеціальності «Культурологія», «Соціально–культурна діяльність» [3]. У системі освіти Росії також поширена спеціальність «Соціально–культурна діяльність».

В сучасній науковій літературі доволі часто ми зустрічаємо словосполучення утворені із поняттями «соціокультурний» або «соціально–культурний». Для позначення обидвох понять (одночасно) будемо використовувати скорочення СК. Звичайно, одне з найпоширеніших це СК діяльність (соціально–культурна діяльність, соціокультурна діяльність), проте часто зустрічаємо в темах різнопрофільних та міжгалузевих досліджень СК аспект, СК феномен, СК система, СК процес, СК контекст, СК підхід, СК фактор, СК сфера. Варто зазначити що різні варіанти згаданих словосполучень зустрічаються в різних пропорціях (Наприклад частіше вживають: «соціокультурний аспект» ніж «соціально–культурний аспект», «соціально–культурна сфера» – ніж «соціокультурна сфера»). Заглиблюючись в дослідження частоти використання досліджуваних понять, можна отримати цікаві результати, які були б корисні в тому числі й для з'ясування мети даного дослідження.

Цікавим є й питання причини різного співвідношення даних понять, на наш погляд, дослідники інтуїтивно їх застосовують відповідно до контексту, в результаті чого спостерігаємо подібну динаміку.

Звертаючись до правопису, поняття «соціально–культурний» це складний прикметник утворений із двох прикметників – «соціальний» і «культурний». Відповідно до правопису, складні прикметники, утворені з двох чи більше прикметникових основ, якщо названі цими основами поняття не підпорядковані одне одному пишуться через дефіс [11, с. 41]. В понятті «соціально–культурний» ми маємо дві рівноцінні, не підпорядковані одна одній основи – «соціальне» і «культурне».

Поняття «соціокультурний» це також складний ад'єктив, але він утворений вже від компонентів «соціо» та прикметника «культурний». Якщо правопис першого поняття визначається правилами написання складних прикметників, то написання даного регламентують загальні правила правопису складних слів. Всі складні слова, першою частиною яких виступає компонента соціо– пишуться разом [11, с. 35].

Отже, поняття, крім правопису, відрізняються першою частиною словотвору – соціо і соціальний. «Соціо–» це перша частина складних слів, яке позначає відношення до соціуму, суспільства. Якщо узагальнити, можна й наполягати на тому що «соціо–» позначає в словах зв'язок другої частини (слова) з соціальним. В тій чи іншій мірі можна так стверджувати, адже соціальне це те що стосується та належить соціуму, життя та взаємозв'язки людей в суспільстві. З другого боку для позначення соціального в досліджуваному конструкті ми маємо поняття «соціально–культурний». Тобто, є підстави для ототожнення понять, але і є основа для їх методологічної демаркації, яка потребує додаткового науково–методологічного обґрунтування.

Хоча розуміння поняття СК діяльності залежить від вибраного науково–дослідницького підходу, розкриваючи об'єкт та предмет, необхідно звернутись до філософських основ що відображають всю повноту даної наукової категорії. В даному ключі актуалізується потреба демаркації елементів понятійно–категоріального апарату утворених шляхом додавання одного із ад'єктивів – «соціально–культурної» або «соціокультурної» (наприклад: соціокультурна система, соціально–культурна сфера тощо). Більше того, на нашу думку, необхідна, і можлива в подальших дослідженнях, побудова понятійно–категоріальної матриці з аргументацією контекстуальної доцільності застосування того чи іншого елемента (поняття, категорії).

Розглянемо поняття які вже є усталеними (відносно) в науковій літературі «соціокультурний підхід». Соціокультурний підхід є напрямом методології наукового пізнання, основою якого є системний підхід. В широкому розумінні, така методологія передбачає тлумачення суспільства як єдності культури і соціальності. Тобто, дослідники

говорять про нерозривну єдність, яка відповідно до принципів системного підходу, утворює нове ціле, властивості якого не можна просто вивести із складових.

Існує думка, що в сучасному світі існують такі феномени, які недостатньо віднести до культурних або соціальних, через те, що їх опис не повністю розкриває сутність. Саме в такому випадку доцільно й найбільш повно характеризувати такі феномени поняття «соціокультурний» [7, с. 159].

Досліджуючи проблематику демаркації соціокультурного і соціально-культурного, вже на першому етапі, спроб обґрунтування усталеного поняття «соціокультурного підходу» знаходимо протиріччя в тлумаченні та заяві стосовно дефінітивної проблематичності цього питання. Доволі частими є уникнення визначення поняття «соціокультурний» та «соціокультурний підхід», більше того вони й не визначаються в різноманітних наукових та науково-методичних працях, в яких самі ж терміни зустрічаються в темах та текстах. Своєрідним парадоксом називають ці факти Попков Ю. В. та Тюгашев С. А. (Попков). Цікавою є й позиція, згаданих дослідників стосовно витоків соціокультурного підходу. Зокрема зазначається що існує так звана «міфологізація генеалогії соціокультурного підходу». Перше що слід констатувати, і ми погоджуємось з такою точкою зору, немає єдиної думки стосовно того яке дослідження варто вважати класичною реалізацією соціокультурного підходу. Також, до прикладу такої «міфологізації» відносять апелювання до роботи Сорокіна П. А. Дійсно в дослідженні Сорокіна П. А. «Соціальна та культурна динаміка» часто зустрічаємо поняття «соціокультурний». Але, як зазначають дослідники, Сорокін П. А. будь-який феномен суспільного життя визначав як соціокультурний, розуміючи його як «надорганічне», те що сьогодні можна віднести до «соціального». «Описуючи соціокультурні об'єкти..., не диференціював їх як соціальні так і культурні, використовували терміни як взаємозамінні «І сам термін «соціокультурний підхід» не згадується [6].

Все ж таки, більшістю дослідників Сорокін П. вважається основоположником соціокультурного підходу. Відомим є твердження про нерозривну тріаду. Структура соціокультурної взаємодії, якщо на неї подивитися під дещо іншим кутом зору, має три аспекти, невіддільних один від одного: 1) особистість як суб'єкт взаємодії; 2) суспільство як сукупність взаємодіючих індивідів з його соціокультурними відносинами і процесами і 3) культура як сукупність значень, цінностей і норм, якими володіють особи, і сукупність носіїв, які об'єктивують, соціалізують і розкривають ці значення [9].

Не менш важливим є внесок Парсонса Т., який розглядає цілісність суспільства як соціальну систему. В свою чергу, культура у відношенні суспільства, представлена в трьох взаємопов'язаних аспектах. Культура передається, вона становить спадщину або соціальну традицію;

Культура – це те, чого навчаються, культура не є проявом генетичної природи людини, і, вона є загальноприйнятою. Таким чином, вона, з одного боку, є продуктом, а з іншого боку – детермінантою системи людської соціальної взаємодії [5].

Культуру як рушійну силу розвитку суспільства розглядав Уайт Л., поділяючи її на три підсистеми: технологічну, соціальну (типи колективного поведінки) та ідеологічну. Людина, як вид тварини, живе як у групах, так і індивідуально. Взаємовідносини між людьми в людському виді визначаються культурою групи – тобто ідеями, настроями, інструментами, методами і моделями поведінки, які залежать від використання символів і передаються від одного покоління до іншого. Ці риси культури являють собою континуум, потік взаємодіючих елементів. У цьому взаємодіючому процесі формуються нові комбінації і синтези, деякі ознаки відживають і випадають з потоку, в нього входять нові. Таким чином, зазначає Уайт Л., потік культури тече, змінюється, зростає і розвивається відповідно до власних законів. Людська поведінка є лише реакцією організму людини на цей потік культури. Людська поведінка – у масі або типового члена групи – визначається культурою [12].

В кількох дослідженнях (соціокультурного підходу) російських дослідників, прослідковуємо звернення до Лапіна Н. І. та Ахізера А. С., останній специфіку соціокультурного підходу вбачає в актуалізації культури для підвищення ефективності функціонування суспільства. Тобто в даному випадку мова йде про прагматичну інтерпретацію. Лапін Н. І. специфіку соціокультурного підходу вбачає в тому, що він «інтегрує три виміри людського буття (людини в її співвідношенні з суспільством, характер культури, тип соціальності) як фундаментальні, кожне з яких не зводиться до іншого і не виводиться з нього, але при цьому всі вони взаємопов'язані і впливають один на одного як найважливіші складові людських спільнот» [4, с. 4].

Соціокультурний підхід сприймає суспільство як єдність культури і соціальності, що створюються діяльністю людини, зазначає Белякова Ю. Л. підсумовуючи свої розвідки.

Із вивчення спроб сучасних науковців знайти спільну основу тлумачення соціокультурного підходу, слід визнати що єдиної позиції немає. Зловживання поняттям «соціокультурний» часто призводить до стирання меж «між науковим знанням і будь-яким наративом» що піднімає питання втрати критеріїв науковості, коли поняттям «соціокультурний» підмінюється все різноманіття процесів у суспільстві [1].

На основі ідей Сорокіна П. та інших дослідників, Попков і Тюгашев формують принципи соціокультурного підходу, відповідно до яких: суспільство – локальний (включений в всесвітньо-історичний) соціокультурний процес; опис окремого суспільства обумовлений міжкультурними взаємодіями; аналіз суспільства як ансамблю культур; пошук соціокультурних констант, змінних і законів, які регулюють розвиток

суспільства; ідентифікація унікальних форм локальних соціокультурних процесів [6, с. 62].

На думку, української дослідниці, Сокур'янської Л. Г, «категорія «соціокультурне» характеризує таку взаємодію між індивідами (або групами індивідів), яка передбачає співмірність, єдність тих чи інших смислових конструкцій (перш за все норм і цінностей), інтерналізованих індивідами (або групами індивідів), і певних суспільних, соціальних конструктів (структур), в яких ці смислові конструкції виявляються» [8, с. 80].

Як зазначає Рудакова І. В, діапазон тлумачень поняття «соціокультурного» доволі широкий. Його можна позначити як рух від максимального узагальнення (поняття) до меж деталізації.

Якщо соціокультурне тлумачимо максимально узагальнено, цікавість дослідників фокусується на макро–процесах, відповідно виникають труднощі з мікро–процесами. З іншого боку соціокультурне як співвідношення соціального і культурного. Недоліком останнього є те що будь–який феномен, процес буде соціокультурним [7, с. 159].

Отже, можемо зробити висновки, що більшість вчених, тих які досліджували основи соціокультурного підходу, поняття «соціокультурне» а також, частково, ті які використовують у темах власних досліджень поняття «соціокультурний» мають спільну точку зору стосовно поєднання культури та системи соціальних відносин (в якості соціуму), що утворює ціле, властивості якого не виводяться із складових. На наш погляд поняття «соціокультурне» доцільно застосовувати в позначенні таких фактів та феноменів які утворюють нову соціальну реальність, в якій культура є одночасно продуктом і детермінантом соціальних процесів, аналізуючи яку ми не зможемо диференціювати її на культурну та соціальну складові. Доцільним є використання поняття «соціокультурне» стосовно макропроцесів, які охоплюють весь соціум, враховуючи першу частину конструкту (соціо–). Поняття «соціально–культурне» позначає цілеспрямоване чи стихійне поєднання соціального та культурного у фактах соціальної реальності, в якому можна визначити їх співвідношення та методологічно розмежовувати аспекти.

Список використаних джерел

1. Белякова, ЮЛ., 2011. 'Социокультурный подход: этапы формирования и основные императивы', *Государственное управление. Электронный вестник*, №29.
2. Киселева, ТГ., Красильников, Ю.Д., 2001. 'Социально–культурная деятельность: Программа–конспект учебного курса', М.: МГУКИ, с.8–9.
3. Королев, НН., 2013. 'Актуальные проблемы подготовки специалистов социокультурной сферы в Республике Беларусь', *ТРУДЫ СПБГИК*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnye-problemy-podgotovki-spetsialistov-sotsiokulturnoy-sfery-v-respublike-belarus> (дата обращения: 11.03.2019).
4. Лапин, НИ., 2000. 'Социокультурный подход и социально–функциональные структуры', *Социологические исследования*, №7, с.3–12.
5. Парсонс, Т., 2002. 'О социальных системах: научное издание', ред. Чеснокова В. Ф., ред. Белановский С. А., М.: *Академический Проект*, 831 с.

6. Попков, ЮВ., Тюгашев, ЕА., 2012. 'Социокультурное движение в гуманитарном сообществе и социокультурный подход', *Новосибирский государственный университет*, с.58–63.

7. Рудакова, ИВ., 2017. 'Социокультурный подход как методологический принцип', *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*, Тамбов: *Грамота*, №11, с.159–162.

8. Сокур'янская, ЛГ., 2002. 'Понятие «социокультурное»: ретроспективный и актуальный анализ социологических интерпретаций', *Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць*, Х.: *В–цтво ХНУ ім. В. Н. Каразіна*, с.75–80.

9. Сорокин, ПА., 1992. 'Человек. Цивилизация', М.: *Политиздат*, 543 с.

10. Туев, ВВ., 2001. 'Социально–культурная деятельность как понятие (включение в дискуссию)', *Ученые записки*, М.: *МГУКИ*, Вып.23, с.25–39.

11. 'Український правопис', 2015, К.: *Наукова думка*, 288 с.

12. White, LA., 1949. 'The Science of Culture: A Study of Man and Civilization', N.Y, p.328.

References

1. Beljakova, JuL., 2011. 'Sociokul'turnyj podhod: jetapy formirovanija i osnovnye imperativy (Socio–cultural approach: the stages of formation and the main imperatives)', *Gosudarstvennoe upravlenie. Jelektronnyj vestnik*, №29.
2. Kiseleva, TG., Krasil'nikov, Ju.D., 2001. 'Social'no–kul'turnaja dejatel'nost': Programma–konspekt uchebnogo kursa (Socio–cultural activities: Program–abstract of the training course)', М.: *MGUKI*, s.8–9.
3. Korolev, NN., 2013. 'Aktual'nye problemy podgotovki specialistov sociokul'turnoj sfery v Respublike Belarus' (Actual problems of training specialists in the sociocultural sphere in the Republic of Belarus)', *TRUDY SPBGIK*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnye-problemy-podgotovki-spetsialistov-sotsiokulturnoy-sfery-v-respublike-belarus> (data obrashhenija: 11.03.2019).
4. Lapin, NI., 2000. 'Sociokul'turnyj podhod i societal'no–funkcional'nye struktury (Socio–cultural approach and societal–functional structures)', *Sociologicheskie issledovanija*, №7, s.3–12.
5. Parsons, T., 2002. 'O social'nyh sistemah: nauchnoe izdanie (About social systems: scientific publication)', red. Chesnokova V. F., red. Belanovskij S. A., М.: *Akademicheskij Projekt*, 831 s.
6. Popkov, JuV., Tjugashev, EA., 2012. 'Sociokul'turnoe dvizhenie v gumanitarnom soobshhestve i sociokul'turnyj podhod (Socio–cultural movement in the humanitarian community and sociocultural approach)', *Novosibirskij gosudarstvennyj universitet*, s.58–63.
7. Rudakova, IV., 2017. 'Sociokul'turnyj podhod kak metodologicheskij princip (Sociocultural approach as a methodological principle)', *Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i juridicheskie nauki, kul'turologija i iskusstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki*, Тамбов: *Gramota*, №11, s.159–162.
8. Sokurjanskaja, LG., 2002. 'Ponjatije «sociokul'turnoe»: retrospektivnyj i aktual'nyj analiz sociologicheskij interpretacij (The concept of «socio–cultural»: a retrospective and current analysis of sociological interpretation)', *Metodologija, teorija ta praktika sociologichnogo analizu suchasnogo suspil'stva: Zbirnik naukovih prac'*, Х.: *V–cvo HNU ім. В. Н. Каразіна*, с.75–80.
9. Sorokin, PA., 1992. 'Chelovek. Civilizacija (Man. Civilization)', М.: *Politizdat*, 543 s.
10. Tuev, VV., 2001. 'Social'no–kul'turnaja dejatel'nost' kak ponjatije (vključenje v diskussiju) (Socio–cultural activities as a concept (inclusion in the discussion))', *Uchenye zapiski*, М.: *MGUKI*, Vyp.23, s.25–39.
11. 'Ukrai'ns'kyj pravopys (Ukrainian spelling)', 2015, К.: *Naukova dumka*, 288 s.
12. White, LA., 1949. 'The Science of Culture: A Study of Man and Civilization', N.Y, p.328.

* * *